

Bez odvahy plánovat na desítky let dopředu se konfliktům nevyhneme

Radka Hrdinová

OSN zvolila pro letošní Světový den vody motto Voda pro mír. Časopis Sovak uspořádal k tomuto tématu diskuzní stůl, u kterého se sešli zástupci organizací zastupujících „velkou“ i „malou“ vodu i státní správy. Základní otázka zněla, jak v českých podmínkách dosáhnout toho, aby se kvůli klimatické změně voda nestala příčinou konfliktů, které by rozdělovaly společnost.

Je letošní motto Voda pro mír z vašeho pohledu relevantní?

RNDr. Petr Kubala, předseda Svazu vodního hospodářství a generální ředitel státního podniku Povodí Vltavy:

Rozhodně ano. Když je zveřejněno nové motto, obvykle si nejdříve ze všeho prostudují vysvětlující doprovodné materiály, letos jsem ale nejdříve ze všeho napsal do vyhledávače slovo mír. Dovolil bych si ocitovat první definici, na kterou jsem narazil: „Mír je stav, kdy mezi lidmi, jejich skupinami a mezi státy nevládně nenávisť a konflikty mezi nimi nevedou k hromadnému násilí, klid a dobrá vůle mezi lidmi.“ Tento výklad spojuje celosvětový trend i vývoj na domácí půdě.

Mgr. Jiří Paul, MBA, místopředseda výboru CzWA, ředitel společnosti VaK Beroun:

Souhlasím, že voda může pomáhat, spojovat. Nemusí být jen rozbuškou, může sloužit k mírotvornému procesu.

Není to ale častěji naopak?

J. Paul:

Když se dokážou dvě obce nebo dvě firmy domluvit, že budou spolupracovat a sdílet vodu, když jí jeden bude mít nedostatek, je to možná z globálního pohledu malý krok, ale váhu má. Takové dohody se daří, i když samozřejmě je i řada nedohod. Pro mě osobně byl jeden z nejhorších zážitků tohoto druhu vykopaný skupinový vodovod u stavby dálnice D4. Vodovod mohl přivádět vodu z Říмова do Středočeského kraje, chybělo jen asi 20 kilometrů, město Příbram ale před lety řeklo, že vodu z Říмова nepotřebuje. Vykopali ho, protože při stavbě dálnice překážel a nikdo o něj neměl zájem.

Ing. Vilém Žák, předseda a člen představenstva SOVAK ČR: Příkladů, kdy voda způsobuje konflikty, je samozřejmě mnoho. Zejména stavby ohromných přehrad, které na území jedno-

ho státu akumulují vodu a způsobují, že voda najednou někde schází nebo přebývá. Ale motto letošního dne vody se dá vztáhnout i na české podmínky, neboť nedostatek vody také spojuje. V 90. letech prošlo naše vodárenství velkou změnou, krajské státní podniky se převedly do majetku obcí a ty se najednou dostaly do bezprecedentní situace, kdy měly rozhodovat, jakým způsobem bude vodárenství na jejich území fungovat.

V té době byly zároveň na řadě míst v České republice problémy se zásobováním vodou a nouze přiměla obce k tomu, že vytvořily vodárenské společnosti, které dobře fungují dodnes. Bohužel kdyby se ta situace opakovala dnes, takové společnosti by nejspíš nevznikly, lokální zájmy by převládly nad zájmem celku.

Do budoucna má ale lokalit, kde bude voda chybět, výrazně přibývat.

RNDr. Pavel Punčochář, CSc., sekce vodního hospodářství Ministerstva zemědělství ČR:

Vody bude pořád stejně, budeme se ale celosvětově muset vyrovnat s dopady klimatické změny a také počítat s růstem populace, pro kterou bude potřeba vypěstovat více potravin. To může zvyšovat nevráživost zejména v hustě osídlených oblastech a na řadě míst už se to děje. Cestou, jak se vyhnout konfliktům, je dívat se na vodu jako na společnou hodnotu, u které není důležité, kudy vede hranice státu, protože je obhospodařována na hydrologických povodích. Tuto myšlenku v Evropě prosazovala už Vodní charta z roku 1968, vznikly mezinárodní komise pro ochranu vod a přeshraničních toků, z iniciativy Francie později vznikla mezinárodní síť organizací povodí, která spoluprací a schopnost domluvit se rozvíjí. Týká se to i projektů, jako je gigantická vodní nádrž, která se staví na Nilu. Na jednu stranu tím ti po proudu budou skutečně dotčeni, na druhou stranu se předpokládá, že produkovaná elektrická energie bude zásobovat skoro celou Afriku. Místo řinčení zbraní by mělo dojít k domluvě.

A v Česku? Budou moci malé obce, které spravují svůj vlastní vodovod nezávisle na ostatních, dodávky vody garantovat?

P. Punčochář:

Dopady změny klimatu povedou k ohrožení 50 procent pitné vody vyráběné z podzemní vody, i hlubinné zdroje začínají mít občas problémy. Na severní Moravě je to zatím dobré, ale na severu Čech jsou obce, které už nyní čas od času dovážejí vodu odjinud. Ale odkud ji budou vozit za deset nebo dvacet let? Zatím tady není velká chuť například vytvářet vodní nebo závlahová družstva, i když by to pomohlo. Nedostatek vody ale bude do

budoucná tlačítka na spolupráci mezi obcemi i mezi regiony. Doufáme, že zastupitelstva obcí budou osvětenější a budou mít na paměti, že mají-li garantovat obyvatelstvu vodu, tak se budou muset připojit na přivaděč a spolupracovat.

P. Kubala:

Důležitá je také mezinárodní spolupráce. Měl jsem příležitost řídit nějaký čas komunikační platformu pro země zejména střední a východní Evropy. Sdílí informace, výstupy z výzkumných projektů a podporuje myšlenku, že voda je opravdu jen jedna. To je důležité stále opakovat, není to totiž samozřejmé. Tak například během sucha 2015 se začaly v německých novinách regulérně objevovat články o tom, že Češi zdržují vodu. Na evropskou kulturu a na to, že opravdu stále žijeme ve vodním blahobytu, padaly docela silné výrazy. Bylo to hlavně o komunikaci, aby se to dále nerozvinulo, takové titulky ale mohou mít dalekosáhlé negativní dopady.

Bude možné konfliktům do budoucna předcházet, aby voda byla v duchu letošního Světového dne vody skutečně nástrojem míru?

V. Žák:

Jedním z klíčových pilířů vodárenství je dlouhodobé plánování investic. Ve vodárenství se nedá žít ze dne na den, kroky musí být dobře promyšlené, podpořené mnoha argumenty a výpočty. Chyba může vést k tomu, že v konkrétním území voda prostě nebude, a to zejména v dostatečné kvantitě, protože vyrobí pitnou vodu dnes už dokážeme téměř z jakékoli vody. Bez plánování se se změnou, ke které v posledních letech skutečně dochází, nevyrovnáme. Na řadě míst začínáme mít problémy s podzemní vodou nejen v mělkém, ale i v hlubokém oběhu. Padá sice zhruba stejné množství srážek, ale jsou jinak rozloženy, v jiné intenzitě, a půda má proto omezenou schopnost je absorbovat, i když byla v lepším stavu, než je tomu dnes.

P. Kubala:

Zatím mluvíme zejména o obcích a o tom, jak dostat vodu do kohoutku, ale to je až krok B, který neřeší krok A, a to je zdroj vody. Pro zajištění zdrojů jsou důležité dva aspekty. Za prvé: Současné vodárenské nádrže nejsou schopny při středním klimatickém scénáři zabezpečit odběry pro pitnou vodu podle platných povolení. Realita je přitom horší, než ukazují střední klimatické scénáře. Rozhodování úředníků ale bohužel vychází ze současné situace. Zadruhé: Nedokážeme zadržet a využít vodu, kterou k dispozici máme. Dá se to dobře ilustrovat na průběhu letošní zimy. Zhruba do poloviny prosince napadlo hodně sněhu, pak přišlo oteplení a zvýšené průtoky. Voda otekla v době, kdy ji nejsme schopni zadržet, natož zužitkovat. Kdybychom ji dokázali akumulovat, hodila by se výhledově například pro jarní závlahy. Přitom takové zimy se budou podle výpočtů odborníků opakovat. Srážek podle nich budeme mít relativně dost v době, kdy je příroda není schopna využít, ale my je nejsme schopni zadržet pro období, kdy vodu budeme potřebovat.

P. Punčochář:

Je to vlastně ještě horší. Emise se celosvětově nedaří omezit, což znamená rychleji rostoucí teploty a vyšší výpar, který povede k poklesu odtoku. Pro rok 2040 bychom už měli počítat s tím, že doplnění menších vodárenských nádrží během zimy

nemusi nastat. Představa, že polovinu pitné vody vyráběné z podzemních vod nahradíme z akumulace současných nádrží, není reálná.

J. Paul:

Podzemní voda by navíc měla zůstat spíše jako jistota, pro výrobu pitné vody by se měla využívat především voda z povrchových zdrojů. Uvažovat o tom je důležité například pro udržení rozumného života na venkově, kde řada sídel nemá centrální systémy zásobování vodou, závisí historicky na individuálních, často právě podpovrchových zdrojích. Takových sídel není mnoho, a tak se o nich tolik nemluví, ale jsou nejohroženější. Tam potřebujeme dostat vodu z centrálních systémů.

Je možné ještě více snížit spotřebu vody?

V. Žák:

Ve srovnání s rokem 1989 jsme v podstatě na polovině, u individuální spotřeby se blížíme hygienickému minimu. Jestliže specifická spotřeba v roce 1990 dosahovala 170 litrů na osobu a den, dnes se pohybujeme mezi 88 až 90 litry. Pokud by dnes specifická spotřeba byla stejná jako v 90. letech, situace by na mnoha místech už byla dramatická. Jiná věc je spotřeba průmyslová.

J. Paul:

Dnes už každý podnikatel spolu s náklady na energie uvažuje také o úsporách ve spotřebě vody, recyklace je běžná. Možnost větších úspor tam nevidím, spíše individuální nebo lokální. Částečně se dá využít dešťová nebo šedá voda, například na splachování, a ušetřit kolem 20 % tam, kde to dává smysl. Plošně to v našich podmínkách ekonomicky smysl ale zatím nedává.

S čím bychom v plánech pro zajištění zdrojů vody měli počítat?

P. Kubala:

Mluvíme tu o povrchové versus podzemní vodě nebo o doplňování podzemních vod. Je třeba přijmout celý systém opatření, včetně retence vody v krajině. Ale potřebujeme také akumulaci – pro vodu pitnou, průmysl, energetiku i pro období sucha, kdy vodní nádrže mohou udržovat zůstatkový průtok a zlepšují situaci na dolních tocích, ať už se jedná o vodní ekosystém, nařezování vycištěných odpadních vod nebo hladiny podzemních vod. To nám potvrdily suché roky 2015 a 2018.

V současné době státní podniky povodí zpracovávají posouzení zabezpečení všech vodárenských nádrží, které máme, z hlediska povolených množství nakládání s vodami a jejich zabezpečení podle středního klimatického scénáře pro období do roku 2040 a pak pro období 2041–2060, 2061–2080 a 2081–2100.

Na Želivce je povolený maximální odběr 5,25 m³/s a nyní se pohybujeme mezi 2,9–3,1 m³/s, ale v roce 2040 při středním klimatickém scénáři už pro 5,25 m³/s není zabezpečení a v období 2041–2060 bychom se u Želivky mohli dostat k přehodnocování současných odběrů. Přitom pořád přibývají obce, které by se na Želivku chtěly napojit. To zatím vůbec není řešeno a my se určitě nechceme dostat do situace, kdy bychom například určovali, ve které dny bude moci konkrétní obec odebírat vodu. Ke konci roku by mělo být posouzení zpracováno pro všechny vodárenské nádrže a pak se bude muset začít hledat řešení.

Budou se pak ti, kteří jsou napojení a vodu mají, chtít podělit s těmi, kdo ji nemají? Jak jste už upozornili, nároky na povrchové zdroje budou stoupat, jak se budou vyčerpávat zdroje podzemní vody.

V. Žák:

Z vodního zákona jednoznačně vyplývá, že voda není součástí pozemku a předmětem vlastnictví, není například vlastnictvím obce, na jejímž území je vybudován vrt nebo vodárenská nádrž. Je to přírodní bohatství, které patří nám všem, a my bychom měli dopředu plánovat, aby vzhledem k vývoji vodu měli i naši potomci a smír ve společnosti byl udržen.

Jaké pro to máme možnosti?

P. Punčochář:

Víme, kolik budeme potřebovat vody, a víme, že zásoby podzemní vody, ze které se dnes vyrábí polovina vody pitné, nebudou. Bude možné je nahradit z dostupných povrchových zdrojů? Tam, kde to stačit nebude, je třeba vzít mapu a hledat, kde je nejbližší hájené území pro výstavbu vodní nádrže. A mít politickou odvalu o tom rozhodnout, včetně miliardových investic. Retence je důležitá, ale vodu z půdního profilu do trubky nedostanete.

Jenže taková rozhodnutí se nám nedaří...

P. Kubala:

Bohužel mediální obraz této problematiky je takový, že si to převážná část veřejnosti nemyslí. Věří tomu, že tůňky, mokřady a další přírodě blízká opatření nám zajistí zdroje pro zásobování pitnou vodou. Důsledkem je například vlna odstraňování přehrad napříč Evropou, přitom jsou to dvě různé, oddělené věci.

Tůňky a mokřady jsou fajn, udělejme jich co nejvíc, ale nezaměňujme to za posilování zdrojové části, kterou potřebujeme pro využití ve vodním hospodářství.

V. Žák:

V této souvislosti je dobře zmínit opět letošní zimu, kdy na přelomu roku spadlo na Rakovnicku, které patří mezi nejsušší oblasti České republiky, více než 100 mm srážek, z nichž v této době krajina dokáže využít jen zlomek. Kdybychom měli větší kapacitu vodních nádrží, nemuseli bychom tuto vodu nechat odtéct z České republiky a mohli bychom ji udržet pro vodárenské účely v době, kdy nám bude scházet. Je na zodpovědnosti těch, kdo rozhodují, poslouchat argumenty odborníků a řídit se jimi. Nejlépe hned, příprava takové investiční akce, jako je stavba vodní nádrže, je bez přehánění běh na desítky let.

P. Punčochář:

Minimálně na dvacet let. Například na Horní Opavě v Nových Heřminovech jsme začali bušit na poplach kvůli ochraně proti povodním už v roce 1999 a stále ještě řešíme poslední odvolání. Snad už by mělo být schválené územní rozhodnutí. Vlastňování pozemků je ale až to poslední, k čemu bychom měli přikročit. Vždy by měla být snaha o dohodu, o konsenzus.

J. Paul:

Plánování tady musí jít ruku v ruce s osvětou a odvahou, a to platí i pro nás. Lidé z vodárenských společností mají ke starostům blíže než Ministerstvo zemědělství. Samosprávnost je obrovský nástroj a mají ho v ruce právě starostové nebo zastupitelé v kraji, rozhodují o tom, jak vypadá plánování a jak se pak koncepční záměry realizují v praxi, i když nemohou problematice vody zákonitě rozumět. Je otázka, jestli by se v této oblasti samospráva neměla omezit, ale to už je o té odvaze, v tomto případě o odvaze státu. Máme

jít rychlou cestou restrikcí, dlouhou cestou vzdělávání nebo kombinací obojího?

Kterou doporučujete?

P. Punčochář:

Vynucování je nejhorší cesta, která všechno jen prodlouží. Je důležité vysvětlovat, mluvit a psát o tom, že v roce 2040 například nemusí být v Želivce dost vody.

O tom, jak zajistíme akumulaci velkého množství vody nebo propojování soustav, ale starostové malých obcí nerozhodují...

J. Paul:

Jak je to u velkých vodních zdrojů, tam nechám odpověď na kolegy. Ale například o plánu rozvoje vodovodů a kanalizací se opravdu rozhoduje na úrovni obce. Jestliže je v plánu, že se obec připojí na skupinový vodovod, a zastupitelstvo rozhodne, že se nepřipojí, tak tomu nikdo nezabrání, i když jde o rozhodnutí, které posune možnost připojit se i o několik dekád. Bohužel tak to opravdu je, že se malé obci může podařit plán úplně rozbít.

P. Punčochář:

Za dvacet let se pak budou lidé v těch obcích ptát, kdo může za to, že jsou bez vody. Taková rozhodnutí, přijímaná často na základě emocí, budou mít dopady v období, kdy podmínky pro zásobování pitnou vodou budou zásadně jiné než dnes.

Co s tím? Jak je přimět ke spolupráci, když necítí potřebu spolupracovat?

P. Kubala:

Že je vodní právo postavené na demokratických principech, je dobře, i když bohužel rozhodování probíhá čím dál tím častěji pod tlakem veřejného mínění, které je ovlivněno sociálními sítěmi a někdy i přímo dezinformacemi. Ale když se vrátím k plánování, podnikáme v tom konkrétní kroky. Výhled pro Želivku jsme už v roce 2020 zveřejnili a informovali jsme o něm všechny dotčené subjekty, včetně například společnosti Středočeské vodárny, kde v té době řešili, zda využijí pražskou vodohospodářskou infrastrukturu nebo jiné zdroje, tento podklad byl pro jejich rozhodování zásadní.

V. Žák:

Důležitá je kompetentnost, reprezentovaná odborníky, kteří sdělují objektivní informace podstatné pro nezbytná rozhodnutí. A pak odvaha a zodpovědnost rozhodnout, že musíme tyto kroky udělat, aby nastupující generace žily ve stejném, nebo alespoň srovnatelném vodním blahobytu, jaký máme dnes my.

J. Paul:

Ono se to doplňuje. Když je člověk odpovědný, nezbyde mu nakonec než být odvážný. Vodárenské firmy to v posledních letech ukázaly na dvou věcech. Začaly naplňovat plán financování obnovy, i když to znamenalo výrazně zdražit vodu. Vyžadovalo to odvalu, ale je to nezbytné, pokud máme vyrovnat historický dluh na infrastruktuře. Začínají také říkat odběratelům, že tu jsou nějaké limity, které musí ctít, ať už je to průmyslový podnik, nebo domácnost. Tyto limity chrání 99 % před tím jedním procentem, kdy se odběratel například rozhodne během jednoho dne napustit bazén, který má větší kapacitu než vodojem v obci.

Dají se ale zájmy všech vždy sladit, aby kvůli vodě nedocházelo ke sporům?

V. Žák:

Každý, kdo se tak jako já zabývá posuzováním vlivu staveb na životní prostředí, se dřív nebo později setká s tzv. NIMBY syndromem. Lidé souhlasí s řešením, které je ve veřejném zájmu, jen do té doby, dokud se nemá realizovat za jejich dvorkem. Je to o soustavném vysvětlování a vzdělávání. Jestliže tady dneska máme stanovených 86 lokalit, na kterých může být potenciálně postavených 86 vodních nádrží, měli bychom je nejen chránit jako rodinné stříbro, ale také systematicky pracovat s lidmi v tom smyslu, že otázka není, jestli se vodní nádrž postaví, ale kdy, protože klimatický vývoj k tomu vede. To je jediná možnost, protože naštěstí nežijeme v totalitním státě, kde by bylo možné lidem přikázat, aby se ze dne na den vystěhovali.

J. Paul:

Stát také musí vystupovat jednohlasně, nesmí to být tak, že podle jednoho resortu vodní nádrže potřebuje a podle druhého ne. Potřebujeme jednotnou koncepci toho, jak má vypadat zásobování vodou za 20, 50 let, kterou se budou všichni ve státní správě řídit.

Vraťme se od zabezpečení zdrojů k otázce, jak zajistit, abychom vodu z místa, kde bude k dispozici, dokázali dostat do každého vodovodního kohoutku. Jak jsme na tom s propojováním vodárenských soustav?

J. Paul:

Je to hodně podobné povolování vodních nádrží. Každý se ptá, proč zrovna on by si měl nechat znehodnotit pozemek položením vodovodu nebo kanalizace. Málokdo uvažuje, že do bu-

douca se možná bude chtít na ten vodovod sám připojit. Ochrana individuálního vlastnictví je samozřejmě nezbytná, ale nějaká cesta tu musí být. Když se vrátím k několika kilometrům vytrhaného potrubí kolem dálnice D4, kdybychom ho tam chtěli vrátit, bude to trvat minimálně deset let.

P. Kubala:

Při těchto rozhodováních bohužel stále máme před očima obraz krajiny jak vypadá dnes. Uchovat hodnoty a ochránit přírodu je důležité, ale jak se bude měnit klima, budou se měnit i tyto hodnoty. Není možné posuzovat stavbu vodárenské nádrže optikou, podle níž musí být uchován nynější stav, musí se brát v úvahu situace ve chvíli, kdy bude dostavěna.

Opravdu hrozí, že za 20 let budou obce, kde nepoteče voda?

V. Žák:

Některé obce mají problém už dnes. Může se to stát, když budeme přešlapovat na místě.

J. Paul:

Doufám, že v kritických případech se zapojí zdravý rozum a kroky, které dříve nešly, se uspíší. Věřím tomu, že to tak daleko nezajde.

P. Punčochář:

Ve chvíli, kdy bude obec každý druhý rok vodu dovážet, dožene to její obyvatele k otázce, co s tím. Pokud se rozhodnou, že budou akceptovat koncepční řešení, řešitelné to je.

Je to řešitelné i z celosvětového pohledu? Můžeme se vyhnout konfliktům kvůli vodě?

P. Punčochář:

Jen obtížně. Už v tuto chvíli nemají dvě miliardy lidí přístup k bezpečným službám v oblasti pitné vody, 3,6 miliard nemá přístup ke správné sanitaci... Od dosažení cíle tyto základní služby všem obyvatelům Země poskytnout, který OSN stanovila před dvaceti lety, se přitom stále vzdalujeme.

V. Žák:

Z celosvětového pohledu jsou území, kde zdroje vody nejsou, a bude jich přibývat. Na řadě míst se může situace dramaticky zhoršit doslova jedním rozhodnutím vlády. Jen namátkou je tu například otázka, zda zvítězí celosvětový zájem na tom, aby tak jako dnes v Botswaně fungovala delta řeky Okavango s cyklickými záplavami, nebo zda angolská vláda rozhodne o stavbě přehrad, díky níž by na horním toku bylo možné pěstovat zemědělské plodiny a pást dobytek. Takových potenciálních konfliktů je celá řada, a přesně proto je téma Světového dne vody Voda pro mír dobře zvolené.

P. Kubala:

Je třeba také upozornit, že i když nám přímo takový konflikt nehrozí, daleko jsou jen zdánlivě, budou se nás dotýkat například i kvůli migraci. Týká se nás to opravdu bezprostředně. Bez vody to prostě nepůjde.

V. Žák:

A proto se o vodu staráme...